

momento Krcović profeti spomenika heroja vrsšane, 1959

varijanta nihilističke književnosti u jugoslovenskom književnom prostoru još ni izdaleka nije mogla da postane dominantna komponenta njegove društveno-ideološke strukture. U poređenju sa predratnom situacijom kad je nihilizam bio samo periferan element na se sada, naravno, pomerio u središte književnog zbiljanja i postao jedan od izrazitih sastavnih delova njegove protivrečne strukture. Na njegovim temeljima nastaju književna ostvarenja u kojima je postigao razmeru stvarnog literarnog fenomena. Postojanje takvih pojava u književnosti savremene Jugoslavije nije rezultat podržavanja jer su ostvarena o kojima je reč očividno autentična. Zato ih moramo objašnjavati kao izraz one opšte problematike koja je osnova nihilističke književnosti svuda u svetu. U društvu koje gradi socijalizam može ta problematika da postane autentična kao jedna od mogućih, iako u svojoj suštini, naravno, samo negativnih perspektiva prelaznja iz klasnog društva i njegove metafizičke i besklasni i antimetafizički svet komunizma. Nihilizam kao svest o raspadanju klasnog društva i ništavnosti njegovog čoveka zapravo je negativna strana tog procesa i prelaznja. U zapadnom svetu gde ta strana procesa prevladuje on je sasvim prirodno postao dominantna komponenta književnog zbiljanja. A u socijalističkom društvu negativnu stranu prelaznja iz klasnog društva neprestano prerašćuje i mora prerašćivati pozitivni moment njegove unutrašnje dijalitike, tako da nihilizam u našem književnom razvoju uprkos postojanju protivrečnosti iz kojih izrasta njegova autentičnost nije mogao da zauzme dimenzije zbog kojih bi njegovo pojavljivanje moglo da važi kao znak da se književnost integriira u sferu nihilističke književnosti Zapada. Kao što se nije realizovao pokušaj da osnova naše književnosti postane program socijalističkog realizma, tako je morala ostati ograničena i tendencija integracije u suprotnom pravcu. Umesto integracije u jednu od „blok-kovskih“ literarnih sfera središnja karakteristika naše današnje književnosti postala je preplitanje komponenta koje čine njenu društveno-ideološku strukturu, preplitanje koje se neprestano kreće u razvoju i prerasta svoje negativne momente. Za socijalistički realizam i nihilizam morali smo ustanoviti da u našem književnom zbiljanju nema su u oficijelnom ili stihijskom obliku dobili u svetu. Ali isto tako nije nikakva tajna da se i romantizam i pozitivistički objektivizam u našoj posleratnoj književnosti nisu mogli afirmisati u celovit i stabilnu književnu struju, već se lome u stvaralačkim protivrečnostima i naglo prelaze u epigonstvo. Uzrok treba tražiti u činjenici da su specije svetskog književnog razvoja poslednjih sto godina već prevladali oblici literarne

inspiracije. Romantičarski subjektivizam postaje s porastom moderne industrijske civilizacije i demokratije socijalizma sve manje adekvatan, a pre svega društveno neproduktivan i samo privatni oblik svesti o svetu. Slično se i pozitivistički objektivizam sa svojom verom u mehanički poredak i statičku ravnotežu menja u nešto što je za oseca nje modernog čoveka, koga su raspadanje klasnog društva, tehničko mešanje u prirodu i gubitak metafizičke vere u apriorni poredak sveta bacili u sasvim novo doživljavanje sveta, postalo nedostižno. To narodiš još važi za čoveka socijalističkog društva, jer aktivnost revolucionarnog socijalizma znači stvarno odstranjivanje mehaničkog poretka i apriorno determinisane staitike. Ova zakonitost modernog sveta i njegove književnosti realizuje se u dinamici naše književne situacije na taj način što ni romantici ni pozitivističkom objektivizmu nije dato da se pretvore u čvrstu i perspektivnu osnovu književnog stvaranja. Zbog toga ostaju samo momenti u kretanju njegove društveno-ideološke strukture. Duh revolucionarnog socijalizma koji ne može da se ograniči formulama socijalističkog realizma i ne može da istraje u svojoj predrevolucionarnoj formi, traži nove oblike za svoje književno delovanje. Pozitivistički objektivizam ne može da se ispolji u svojoj nekadašnjoj autentičnosti, zato se neprestano vraća u sferu romantičarskog subjektivizma. Suprotno, uloga nihilističkog duha često puta je ta da iznutra razlaže romantičarsku poziciju. Ali umesto da se nihilizam formira u zatvoreni sistem književne teorije i prakse sudara se sa svuda prisutnom, opštom i intenzivnom težnjom koja proizlazi iz tradicije revolucionarnog socijalizma i koja želi da preraste duh negacije da bi da podredila višoj dijalektičkoj sintezi koja udovoljava zakonitostima čoveka i kretanju njegove stvarnosti.

Sta je, dakle, — kada ove i druge karakteristike posmatramo u njihovoj zajedničkoj celini — progresivnost naše današnje književnosti? Mislimo da nam se njen progresivni značaj otkriva i potvrđuje gotovo svakim momentom koji karakteriše procese u literarnom prostoru moderne Jugoslavije — od činjenice da se te književnosti nisu integrirale ni u jedno od polarizovanih područja posleratnog sveta, da se u njima sačuvala snaga dijalektičkog kretanja i prerastanja pojedinih momenata i razvojnih faza i da ipak participiraju u formalnim metamorfozama svetskog književnog razvoja — pa do same po sebi shvatljive okolnosti da je osnova književne situacije u novom jugoslovenskom društvu umetnički i književno-estetski pluralizam i da najzad duh revolucionarnog socijalizma ostaje čista pobuda za prevazilaženje duhovne i umetničke protivrečnosti književne situacije, pobuda koja teži višoj i stvarnijoj sintezi.

U početku ovog razmišljanja bilo je formulirano mišljenje da je progresivnost naše književnosti potrebno odrediti merilima svetskog književnog zbiljanja. I zaista će nam se progresivni značaj momenata koji su navedeni pokazati u svojoj pravoj funkciji tek na fonu integracijske problematike koja je ovladala svetskom književnošću posle drugog svetskog rata. Suština te problematike je polarizacija oko struja socijalističkog realizma i nihilizma. Mada još nisu jasni svi vidici njihovog budućeg razvoja ipak je moguće braniti mišljenje da one predstavljaju u našem vremenu, svaka na svoj način, prepreku koju bi svetska književnost u svom daljem razvoju morala da prevaziđe i preraste. Za socijalistički realizam odmah ćemo utvrditi da je označavao samo prelaznu pojavu kojom je duh revolucionarnog socijalizma bio ograničen u uslovima staljinjskog razvoja. Nihilistička književnost je svoj vrhunac postigla pre nekoliko decenija i danas je doduše još uvek u periodu spoljašnjeg širenja, ali u unutrašnjem dekadenciji, jer za nju samu postaje sve akutniji problem kako savladati sudbonosnu logiku nihilističke pozicije. Činjenica je da ovo pitanje postaje centralno u najznačajnijim ostvarenjima posle drugog svetskog rata, što je možda znak njenog kraja.

U ovakvim okolnostima problem društveno-ideološke strukture i progresivnosti današnje književnosti ne javlja se više kao pitanje o uključivanju u jednu od postojećih književno-integracijskih sfera, već upravo obratno — kao nužnost da književno stvaranje utire sebi put iz današnje polarizacije u književnosti koja će biti pravi izraz univerzalne problematike modernog čoveka i koju je u okviru svoje prognoze socijalizma nagoveštavao već Marks.

Na tom putu razvoj koji je književnost u Jugoslaviji napravila posle 1945. godine predstavlja pojavu kojoj imamo pravo da damo obeležje progresivnosti. Time što sabira u sebe, kao na razne strane otvorenoj raskrsnici, suštinske društveno-ideološke komponente savremene književne situacije sveta, ne pokušavajući da ih pojednostavi i svede na jednu od njenih prelaznih jednostranosti, time što participira u celokupnoj sadržinskoj i formalnoj protivrečnosti svetske književnosti, ne pokušavajući da je spase jednom od preživelih ili nedovoljnih koncepcija, razvija se ona u pravcu koji u progresivnom smislu vodi stvaranju književnosti koja će biti adekvatan izraz problematike čoveka u modernom, socijalističkom društvu i civilizaciji, autentičan izraz njegovih društvenih osnova i ideološka potvrda njegovog postojanja.

Janko KOS

Sa slovačkog preveo
Dejan POZANOVIC

UZROCI PESME

Utisnuh u te sve što stekoh
jer znam šta znači voleti
kad nam se ruke razlaze
jer znam šta znači mučkom oprastati
davati deo po deo bez uzvata
jer znam šta znači odbojnost svakodnevnih trgova
anemičnost obolelih istina
nerazmršive tonote letu započetom
zakasnelost istina u hladnoći čekaonica
u neopozivoj hladnoći zvezda (vredi li pristati?)
jer znam šta znači ovi neutješni zidovi
sa ispisanim imenom baruta na otvorenosti
na otvorenosti dugotrajnog smenjuvanja
ove oči zidova u kojima se gube tragovi i senke
ovi zidovi u kojima nestaju naši odevi
i buduća preseljavanja
jer znam šta znači ova prekopana ulica
koja povraća naše prozle kosti
davno zakopane na njenom dnu
na dnu pesmom i pesovkom otvorene prekretnice
ispreturani uvek isti prozori uvek iste namere
isto parče krova nad zbrinutim čelima
isto parče neba nad razvejanim očima
isto parče jutra nad zapaljenim danima
i neizbežna tuga zakovanih vrata
jer znam šta znači nositi nasledjenu vatru
dok se vetrovi sudaraju na trgovima
i zapaljeni pogledi mimolazi
a noć se krpna zglobi između mosta i grada
jer znam šta znači da reka teče
kako već teče utrobom zvezde krovove i smeće
oči lišene slika opale žute dane
sa one tužne praslonske grane
kada premeće premeće premeće
jer znam šta znači pamtili bol
postajemo veći kazaljka većnog sata
uzalud sresti poljubiti drugog tajno u sebi
a potom sebi ruke seći u praznini hvata
jer znam šta znači nepreglednost ovog mora
kad se izgubljenim brodom osvaja
jer znam šta znači cvet ovaj mali
ko dlan okrenut suncu neizbežni
dok ga oporost sopstvenog ploda ne porekne
jer znam šta znači učiti pohod
ovih očajnih srpskih brda
i put neizvesni i zora povrh šljiva što se kresti
jer znam šta znači sve čudo toga što nas gradi
i kao kob stečena oko nas kruži
pa jesmo kako jesmo kako ne bismo bili
ni mnogo lepi ni odevč tužni već to što jesmo
pod suncem uvek sami i neudžni
pa zato kažem i zbog svega
zbog vas u mene odevenih i opet mene
i zbog te bitke nikad dobijene
obalom sunca proći
i povrediti raspored sveta
ritam navike pitkost vazduha

proći
i povrediti davno stečena uverenja
nepromenjenih dvorišta

proći
i povrediti oglašene visine nedozvoljenim
istrčavanjem u prostor gde nas još nema

proći
i razbiti ikonu sumnjajući
u vrednost proverenu i časnu

proći
i razbiti procvetale saksije pokuda
na balkonima susedskih dogovora

proći
ulicom otvoren gde sve se već zna
sasvim dovoljno za nesporazum

proći
predelom ovim gde noć se sporo preseljava
i utvorno lete senke povrh zaspane vode

proći
obalom ovom gde čudno šapuću vrbe
vešajući potom o grane sopstvene mrtve priče

proći
i ugusiti plamen pričujući snagu
te vatre i nekad štedro deljene ljubavi

proći
a pripremiti plod budućeg
mada ga još niko ne zna al sluti

proći
mostovima u nama jedva iznudjenim
ne vodeći računa o dozvoljenom opterećenju

proći
i srušiti sve lutke punjene šuštavom slamom
i ostala strašila nad raspevanim žitom

proći
a očuvati oblapornost ovog bogačenja
bolom neprestanog odricanja

proći
a odbaciti jednom već poljubljeno
hrabrošću neminovnog poricanja da bi ostao

proći
za stepenik više uvek izdržati penjanje
jer teško je nesigurno a lepo jer

proći
sua vrata i beskonačnost otvaranja
nikad nećemo al ipak

proći
jer velike spasonosne gladi
buktnjaju po zasadjanim šumama u nama

proći
jer bejah ubijen a ubih u sebi vlast smrti
i sebe cvetom nežnim i tek niktim

proći
tim mostom preko svih neretvi žedju obale dok gore
opreznim hodom otkrića još ne svitklim

proći
već jednom u predeo sebe gde bukte
prsti lepog otimanja i sve zelenogore.

Pavle POPOVIC